KAPRONCZAY KÁROLY: SEMMELWEIS IGNÁC (1818–1865) 1858. JANUÁR 23-ÁN TARTOTT ELŐADÁSÁNAK JEGYZŐKÖNYVE[1]

Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet és a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár munkatársai, Gazda István vezetésével, közreműködött: Szállási Árpád

Semmelweis Ignác életútjának pesti és bécsi dokumentumait szinte teljességében feldolgozta az orvostörténet-írás, számba vette elveszett vagy annak vélt kéziratait is. Ez utóbbi annál fontosabb, hiszen a Budapesti Királyi Orvosegyesület történeti értékű irattárából is eltűntek a Semmelweis-dokumentumok, amelyek a nagy magyar orvos és a legrégebbi magyar orvosi társaság kapcsolatát bizonyították.

Semmelweis Ignác 1850 októberében tért vissza Bécsből szülővárosába, és hamarosan kapcsolatot teremtett az Orvosegyesülettel: 1850. november 18-tól rendszeresen látogatta – mint vendég – a tudományos üléseket.[2] Tagfelvételére ugyan csak 1851-ben kerülhetett sor. Ennek magyarázata az Orvosegyesület alapszabályzatban szabályozott felvételi rendje: új tagok beiktatására csak az október közepén megtartott nagygyűlésen kerülhetett sor, ahol a tagság szavazati többséggel kooptálta a jelentkezőket. Semmelweis Ignác tagfelvétele 1851. október 25-én volt Balassa János és Markusovszky Lajos ajánlásával.[3]

Az 1850-es évektől Semmelweis neve – a jegyzőkönyvek tanúsága szerint – a tudományos üléseken mindig szerepelt, csendes hallgatója volt kollégái előadásainak. Viszont az 1856/57-es tudományos periódusban már három előadással jelentkezett: az önkéntes csonkításról (amnionköteg okozta spontán amputáció esete magzatnál); egy angolkóros nőn tett császármetszésről; Petefészek vízdaggal párosult szülése. Sajnos ezen előadások jegyzőkönyveit már 1937-ben sem találta meg Salacz Pál az Orvosegyesület irattárában, így elveszettnek mondta az 'Orvosegyesület 100 éve' című könyvében.[4] Igaz, ezen előadásokról röviden szólt Kovács Sebestyén Endre (az Orvosegyesület akkori titkára) 1857 októberében az éves nagygyűlésen:

„…A szülészet Prof. Semmelweis ál nyert személyesítőjét, ki az angolkóros nőnél tett császármetszést, a petefészek vízdaggal párosult szülését szakismerettel szerkesztett mind kórhatározóilag, mind gyakorlati kiviteleiben egyaránt fontos eseteknek előadásával szakképzettségének tanúságát adá."

E beszámolóban említi Semmelweis első előadását is:

---

[1] Forrás: Kapronczay Károly: Semmelweis 1858. január 23-án tartott előadásának jegyzőkönyve. = Orvostörténeti Közlemények 102–104 (1983) pp. 235–242.

[2] Semmelweis Orvostörténeti Szaklevéltár. Bp-i Kir. Orvosegyesület Levéltára. 1850–1865. Tudományos ülések jegyzőkönyveinek sorozata.

[3] Uo. 1851. évi nagygyűlés jegyzőkönyve. Wagner Jáos elnök beszéde.

[4] Salacz Pál: Jubiláris évkönyv 1837–1937. Az Orvosegyesület 100 éve. Bp., 1937. p. 147.

„…Prof. Semmelweisnek az önkéntes csonkításról tartott érdekes előadása, s a csonkított magzat bemutatása.”[5]

A második előadást később Fleischer József részletesen ismertette az Orvosi Hetilapban.[6]

Semmelweis Ignác 1857 decemberében ’A terhes méhszáj zsákszerű kitüremkedésének ritka esete’ címmel tartott betegbemutatót, amelynek jegyzőkönyve 1937-ben szintén nem volt fellelhető. Viszont ezt a Semmelweis előadást a Wiener Medizinische Wochenschrift 1858. január 10-én[7] részletesen ismertette, majd írt róla Korbuly György ’A magyar szülészet bölcsőkora’ című[8] feldolgozásában, amelyből azonban nem tűnik ki, hogy a szerző az eredeti jegyzőkönyvet vagy a bécsi folyóiratban megjelent közleményt tanulmányozta-e.

Semmelweis Ignác 1858 első felében három előadásban (1858. január 2., január 23. és május 16.) ismertette a gyermekágyi láz kórtanát, amelynek teljes szövege nyomtatásban megjelent – hat részben – az Orvosi Hetilapban.[9] A három előadás jegyzőkönyveiből Salacz Pál 1937-ben már csak kettőt talált meg: az 1858. január 2-i előadást Hirschler Ignác jegyzőkönyvezte német nyelven, amelynek fényképét illusztrációként felhasználták az ’Orvosegyesület 100 éve’ című könyvben.[10] A második előadás jegyzőkönyvéről Salacz Pál megjegyzi, hogy azt Kovács Sebestyén Endre készítette magyar nyelven, az ülésen 17-en voltak jelen.[11] A harmadik ülésről (1858. május 16.) az Orvosi Hetilap 1858. évi május 23-i száma tudósított:

„A budapesti Orvosegyesület f. hó 16-án tartott r. gyűlésen Semmelweis tanár meleg és benső, önálló tudományos meggyőződés hangján ejtett szavakkal fejezte be értekezését a gyermekágyi láz kórtanáról.”[12]

Sajnos az 1858. január 2-i előadás jegyzőkönyve ma már nem található meg a Semmelweis Orvostörténeti Szaklevéltárban őrzött Orvosegyesület Levéltárában, amely 1947 után – elég hányatott évtizedek után – csak az 1960-as években került ismét közgyűjteménybe. Ekkorra már több olyan értéke, s kézirat eltűnt belőle, amelyet Salacz Pál elég részletesen ismertetett a már említett könyvében.

Az előbbiekben említett előadássorozattal valójában befejeződött Semmelweis Ignác orvosegyesületi nyilvános szereplése; bár továbbra is rendszeres látogatója volt az előadásoknak, de erejét fő művének megírása kötötte le. Csak a teljesség kedvéért említjük, hogy Semmelweis Ignác azonnal az Orvosegyesület Könyvtárának ajándékozta könyvének egyik példányát, s a könyvtárnak talán legszorgalmasabb olvasója volt. Bruck Jakab visszaemlékezése szerint e könyvtárban várta türelmetlenül a külföldi szaklapokat, a gyermekágyi lázra vonatkozó legfrissebb szakirodalmat, sőt „az egyes kötetek most is mutatják Semmelweis által történt használtatásuk nyomát, megjegyzések és itt-ott tentafoltok alakjában”.[13]

A Semmelweisszel kapcsolatos elveszett kéziratok között kell említenünk azt az 1861 februárjában született, a helytartótanács kérelmére (1861. február 12.) életre hívott és a ragályos kötőhártyalob tanulmányozására kiküldött bizottság (Bókai, Wagner, Hirschler, Tormay és Semmelweis) jelentését, amelynek 1861. február 17-én dátumozott felterjesztése

---

[5] Semmelweis Orvostörténeti Szaklevéltár. Bp-i Kir. Orvosegyesület Levéltára. 1857. évi nagygyűlés jegyzőkönyve. Kovács Sebestyén Endre titkári beszámolója.

[6] Orvosi Hetilap, 1857. p. 414.

[7] Wiener Medizinische Wochenschrift, 1858. január 10. pp. 26–29.

[8] Korbuly György: A magyar szülészet bölcsőkora. = Orvosképzés, 1936. p. 225. (Tóth Lajos emlékszám)

[9] Orvosi Hetilap, 1858. pp. 1–5, 17–21, 65–69, 81–84, 337–342, 353–359.

[10] Salacz id. műve p. 152.

[11] Salacz id. műve p. 151.

[12] Orvosi Hetilap, 1858. p. 320.
Ugyanerről az ülésről az Új Magyar Múzeum című folyóirat is tudósított röviden: „Semmelweis Ignácz Úr befejezte előadását a gyermekágyi láz kóroktanáról” (Új Magyar Múzeum, 1858. p. 419.) – *a szerk. meg.*

[13] Bruck Jakab: Semmelweis Ignácz Fülöp. Tanulmány. Bp., 1885. p. 53.

megtalálható, csupán a tagok által aláírt részletes jelentés nem. Pedig a megmaradt iktatókönyv szerint 1861. február 15-én a bizottság benyújtotta észrevételeit az Orvosegyesület elnökének.[14]

Semmelweis Ignác neve 1865. június 2-án szerepelt utoljára a tudományos jegyzőkönyvekben, mint hallgatóé. Tragikus haláláról az Orvosegyesület 1865. október 14-én, az éves nagygyűlésen emlékezett meg, amikor Lumniczer Sándor a következőkkel búcsúzott tőle:

„Fájlaljuk, Semmelweis Ignác tagtársunk éppoly váratlan, mint gyászos kimúltát. Ő munkás élete, szaktudománybani buzgósága, búvár szellem, s gyümölcsöző eszméi által nemcsak közelebb hívei, de azt mondhatni az egész szaktudományos világ színe előtt vívott ki magának történelmi emléket”.[15]

A most ismertetésre kerülő jegyzőkönyv tartalma valójában Semmelweis Ignácnak az Orvosi Hetilapban megjelent a ’Gyermekágyi láz kórtana’ című cikksorozatának 1858. február 7-én[16] és a február 14-én[17] közölt negyedik és ötödik részének összefoglalása. A jegyzőkönyvben rögzített előadás gondolatmenete részben eltért a Semmelweis tollából született cikkektől, a nyomtatásban megjelent adatok közül több hiányzik, illetve nem olyan részletesek. Ennek okai talán a jegyzőkönyvet vezető Kovács Sebestyén Endre összevonásai, vázlatszerű rögzítései. Viszont Kovács Sebestyén Endre jegyzőkönyvén nem szerepel – a megjelentek felsorolása után – az előadó neve és az előadás címe, ennek elhagyásával azonnal az előadás tartalmi kivonatát közli. Talán ez az oka, hogy az Orvosegyesület iratárát feltúró avatatlan kezek ezt a jegyzőkönyvet megkímélték – és az, hogy Kovács Sebestyén Endre kézírása igen nehezen olvasható.

„A Buda-Pesti Orvosegyesület
1858. január 23-dik tartott gyűlésének jegyzőkönyve.

Elnök Dr. Wagner, Tormay, Balassa, Bene, Markusovszky, Verebélyi [Verebély], Orzovenszky, Wilhelm, Eckstein, Finály, Schulhoff, Batizfalvy, Hirschler, Bókai, Krick [Kriek], Heller, Fromm. A külföldi orvosok értekezése nyomán tudomására esett, hogy mind azon kórházakban, hol csak Bábák művelhetnek, ott nem uralg járványképpen a gyermekágyi láz. Kivétel a Párisi Bába Szül. Intézet, hol a bábák szinte boncolásokat tesznek, a Maternitében.

Duboisnál, hol a tanulók vannak, a halálozás csaknem általános.

Boroszlóban, hol 3000 szülés történik, soha sem uralkodott a gyermekágyi láz.

Hessenben szinte az orvosi intézetben uralg, Makburgban, Casselben nem uralg. Strassburgban mióta egy tanár vezeti az osztályokat, mind a kettőben uralg a nevezett bántalom. Michaelis Kihlből 1848. írja: hogy a klórmosások behozatalával a halálozás megszűnt. Tilanus Amsterdamban 1848–49-ben 30 évi tapasztalat szerint helyköz között okokból kifejlődnek, ragályossá válik, a fertőzött levegőbe jöttek. Legnagyobb halandóság van a szülészi helyeknél, hol az üszkös kigőzölgési levegővel érintkezésbe jött heveny sebekkel bíró egyének sebjei megüszkösödnek. Nála nem engedtetnek meg sem a tanulóknak, sem a segédeknek boncolásokat tenni. Egyéb szerint a hullaveszély mérgezést meg nem meri határozni, sem azt, hogy az teljesen leroncsolható. A tisztaság és a veszélyes anyagok eltávolítása mindenesetre fontos.

---

[14] Semmelweis Orvostörténeti Szaklevéltár. Bp-i Kir. Orvosegyesület Levéltára. 1861. Választmányi ülések jegyzőkönyvsorozata. 1861. febr. 12. és febr. 17. ülés iratai.
[15] Uo. 1865. Az évi nagygyűlés (okt. 14.) iratai
[16] Orvosi Hetilap, 1858. pp. 65–69.
[17] Orvosi Hetilap, 1858. pp. 81–84.

Schmidt Berlin előadta a falusi és kórházi gyakorlat eredményei közötti különbséget, s a kórházi szomorú eredményt a kórházi levegőnek tulajdonította.

(…) Dr. Arnelt [Arneth] Münchenben: megszűnt a járvány, mihelyt a szüllapot a kloákába veték, megszűntek. A gyermekágyi láz a régibb fogalom szerint egy sajátszerű bántalomnak tartatott, mely csak a szülőknél fordulhat elő. Ez a vélemény szerint nem külön nemű, hanem csak gennyesedési láz. A fertőzés okozatok: gennyesedés, gennyfelszívódás, izzadmányok. A felszívódás lehetősége a méh kitágult és felszívódásra alkalmassá vált felületén fekszik, ez megtörténhet a terhesség és a szülés alatt.

A fertőzési anyagok az, mely vagy hulla vagy bár [?] állati oszlott nedvekkel fertőzött kezeknek.

Így egy rákos nő vizsgálata után 9 szülő halt el és egy csontszúvas nő szomszédságában 11 szülő lett áldozata a fertőzésnek.

Éppen azért a gyermekágyi láz nem ragályos, de azzá válhat: de egyik láz a másikra nem vitethetik által, kivéve ha evesedés támadván, az egyikről a másikra átvitetik. De vannak esetek, hol sem közvetlen fertőzés, hanem bizonyíthatók és mégis ugyanezek a boncolati eredmények. A különbség a fertőzésben az, hogy itt a széthullati körfolyam az egészben hátramaradt vagy már a szülés, mely megkötődött, ez felszívódik, tehát az ok ugyan az, csak a kifejlődési előzmények különbözők.

A fertőzési időszak 2.^{dik} vagy 3.^{dik} szülési időszaka, hol a méhszáj ki van tágulva, de lehető a szülés előtt is, ha a pete [?] sértetnek és a 7. 8.^{dik} hónapos terheseknél kifejlődik a láz.

Ha ilyeneknél vagy szülés alatt vagy legrövidebb idő alatt ugyanazon szövődmények alatt elhalnak, és a magzatuk is ugyanazon izzadmányos körfolyamok alatt halnak el, nyilvános következményéül annak, hogy ugyanazon kiv. okuk az anyai lob átvihettek [?]

Dr. Kovács jegyző	Wagner János elnök”